

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги

Магистратура бўлими

ҳуқуқида

Қўлёзма

УДК 338.2

Эшев Алибек Собирович

«Дунё-МОАЖ корхонасининг бошқарув ҳолатини таҳлил қилиш ва такомиллаштиришнинг инновацион моделлари»

Мутахассислик: 5A230201 - Менежмент (ишлаб чиқариш)

**Магистр
академик даражасини олиш учун ёзилган
диссертация**

**Иш кўриб чиқилди ва ҳимояга қўйилди
«Менежмент» кафедраси мудири:**
_____ **и.ф.д.Х.С.Мухитдинов**

«__»_____20__ йил

**Илмий раҳбар
«Менежмент» кафедраси доценти:**
_____ **и.ф.н.Р.Ф.Оманов**

«__»_____20__ йил

**Ҳимояга рухсат этилди
Магистратура бўлими бошлиғи:**
_____ **доц**

«__»_____20__ йил

Қарши – 2018

**Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти 5A230201 -
Менежмент (ишлаб чиқариш) магистратура йўналиши битирувчиси
Эшев Алибек Собировичнинг «Дунё-М ОАЖ корхонасининг
бошқарув ҳолатини таҳлил қилиш ва такомиллаштиришнинг
инновацион моделлари» мавзусида магистр академик даражасини
олиш учун ёзилган диссертацияга**

ТАҚРИЗ

Иқтисодиётни модернизациялаш шароитида юқори қўшимча қийматга эга бўлган маҳсулотлар ишлаб чиқаришни кўпайтиришни таъминлайдиган озиқ-овқат ва дон ун маҳсулотларини қайта ишлайдиган, юқори технологияларга асосланган тармоқларини ва юксак даражада ривожлантириш, иқтисодиётни модернизациялаш шароитида инновациялар самарадорлигини оширишда вужудга келувчи бошқарув муносабатлар тадқиқот иши мавзуси долзарблигидан далолат беради.

Диссертация мавзуси ва ундаги муаммолар “Дунё-М ОАЖ” мисолида бошқарувда инновациялар самарадорлигини оширишнинг турли жихатлари намоён бўлган.

Диссертация ишида Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарларидан, матбуотдаги чиқишларидан, йил якунлари бўйича Вазирлар Маҳкамасидаги маъруза матнларидан кенг фойдаланилган.

Ушбу мавзу ҚарМИИ Магистратура Кенгашининг 2013 йил 15 апрелда 30 сонли баёнида тасдиқланган.

Диссертация ҳажми 64 бетдан иборат.

Тадқиқот ишининг натижалари “Дунё-М ОАЖ” фаолиятида фойдаланиши мумкин ва тегишли далолатнома билан тасдиқланган.

Диссертация ишида айрим камчиликларга йўл қўйилган, масалан:

- иқтисодиётни модернизациялаш шароитида инновациялар самарадорлигини оширишнинг бошқарув жихатлари муаммолари

ўрганилган бўлсада инновациялар самарадорлигининг бошқа жihatлари тўлиқ ўрганилмаган;

- ривожланган мамлакатлар тажрибаси материаллари кам хажмда келтирилган, бу соҳада энг илғор мамлакатларнинг корхоналарида бошқаришда инновациялар самарадорлигини оширишнинг иқтисодий жihatлари тажрибасидан кенг кўламда фойдаланиш керак.

Аммо бу камчиликлар диссертация ишининг муҳимлигига катта таъсир этмайди.

Диссертация иши Ўзбекистон Республикаси Олий ва Ўрта махсус таълим вазирлигининг 2012 йил 29 октябрдаги 418 сон буйруғи билан тасдиқланган “Магистратура туғрисидаги Низом” талабларига жавоб беради ва якулланган илмий тадқиқот иши ҳисобланади, шу боисдан ушбу диссертацияни Якуний Давлат Аттестация Комиссиясида ҳимоя қилишга тавсия этаман этаман ва диссертантни магистр академик даражасига лойиқ деб ҳисоблайман.

ҚарМIII “Бухгалтерия ҳисоби ва аудит”

кафедраси доценти

и.ф.н. З.Рўзиев

**Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти 5A230201 -
Менежмент (ишлаб чиқариш) магистратура йўналиши битирувчиси
Эшев Алибек Собировичнинг «Дунё-М ОАЖ корхонасининг**

бошқарув ҳолатини таҳлил қилиш ва такомиллаштиришнинг инновацион моделлари» мавзусида магистр академик даражасини олиш учун ёзилган диссертацияга

ТАҚРИЗ

Миллий иқтисодиётимизда эркинлаштириш ва модернизациялаш жараёнлари чуқурлашиб бораётган даврда бошқарувни такомиллаштириш ва энг муҳими иқтисодий жиҳатларини бошқариш ва такомиллаштириш масалалари ҳамда ишлаб чиқариш бошқарувида инновациялар самарадорлигини оширишнинг турли назарий қарашларининг тадқиқ этиш, шу йўналишда илмий изланиш олиб борилишига зарурат пайдо қилиб танланган мавзунини долзарблигини белгилаб берган.

Диссертация мавзуси ва ундаги муаммолар “Дунё-М ОАЖ” билан тузилган инновацион ҳамкорлик шартномалари ва ундаги муаммолар базаси доирасида танланган.

Хар бир илмий ишдаги каби бу диссертацияда ҳам Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг асарларидан, матбуотдаги чиқишларидан, йил якунлари бўйича Вазирлар Маҳкамасидаги маъруза матнларидан кенг фойдаланилган.

Диссертация ҳажми 65 бетдан иборат бўлиб унда чизмалардан, жадваллардан кенг фойдаланилган.

Диссертация ишининг натижалари Дунё-М ОАЖ корхонасида бошқарув ҳолатини таҳлил этиш ва такомиллаштиришнинг инновацион моделлари самарадорлигини оширишнинг иқтисодий жиҳатлари таҳлил қилинган, муаммолар ечими бўйича тавсиялар берилган ҳамда такомиллаштириш йўллари асослаб берилган.

Диссертация ишида айрим камчиликларга йўл қўйилган, масалан:

- иқтисодиётни модернизациялаш шароитида бошқарув самарадорлигини оширишнинг назарий қисмида иқтисодий натижалар билан ишлаб чиқариш жараёни кореляция боғлиқлиги тўлиқ ўрганилмаган;

- ривожланган мамлакатлар тажрибаси материаллари кам ҳажмда келтирилган, бу соҳада энг илғор мамлакатларнинг саноат корхоналарида инновациялар самарадорлигини оширишнинг иқтисодий жihatлари тажрибасидан кенг кўламда фойдаланиш керак.

Аммо бу камчиликлар диссертация ишининг муҳимлигига катта таъсир этмайди.

Диссертация иши Ўзбекистон Республикаси Олий ва Ўрта махсус таълим вазирлигининг 2012 йил 29 октябрдаги 418 сон буйруғи билан тасдиқланган “Магистратура туғрисидаги Низом” талабларига жавоб беради ва якулланган илмий тадқиқот иши ҳисобланади, шу боисдан ушбу диссертацияни Якуний Давлат Аттестация Комиссиясида ҳимоя қилишга тавсия этаман этаман ва диссертантни магистр академик даражасига лойиқ деб ҳисоблайман.

“Иқтисодиёт” кафедраси

катта ўқитувчиси

и.ф.н. А.Қурбонов

Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти 5А230201 - Менежмент (ишлаб чиқариш) магистратура йўналиши битирувчиси Эшев Алибек Собировичнинг «Дунё-М ОАЖ корхонасининг бошқарув ҳолатини таҳлил қилиш ва такомиллаштиришнинг инновацион моделлари» мавзусида магистр академик даражасини олиш учун ёзилган диссертацияга

ХУЛОСА

Ўзбекистон Республикасида ишлаб чиқаришни бошқаришда инновацион моделлардан фойдаланиш, ривожланишнинг инновацион моделларини тадбиқ этиш орқали янги иш ўринларини яратиш, маҳсулот рақобатдошлигини ошириш ва молиявий интизомни кучайтириш, миллий иқтисодиётимиз учун муҳим касб аҳамият этади. Шу сабабдан Дунё-М корхонасида бошқарув самарадорлигини оширишнинг иқтисодий жиҳатлари туғрисидаги назарий қарашларни ўрганиб чиқиши, ривожланган мамлакатларнинг илғор тажрибаларини миллий шароитни ҳисобга олган ҳолда тадбиқ этиш диссертация мавзуси долзарблигини белгилаб берган. Диссертация мавзуси ва ундаги муаммолар 5А230201 - Менежмент (ишлаб чиқариш) магистратура йўналиши бўйича база доирасида танланган. Диссертация мақсади ишлаб чиқаришда бошқарув ҳолатини таҳлил этиш ва такомиллаштириш, инновациялар самарадорлигини ўрганиш ва унинг иқтисодий жиҳатларини ошириш бўйича илмий услубий тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат бўлиб ишлаб чиқаришда бошқарувнинг муносабатларининг ўрнини ва моҳиятини, бошқарув самарадорлиги ошириш услубларинининг туркумланиши ва тавсифланиши, такомиллаштиришнинг асосий йўналишларини тадқиқ этиш орқали вазифалар юқори даражада белгиланган.

Дунё-М ОАЖ корхонасида бошқарув самарадорлигини оширишда иқтисодий жиҳатлар тавсифланиши ва туркумланиши, инновациялар самарадорлигини оширишда инновацион моделлардан фойдаланиши,

инновациялар самарадорлигини такомиллаштирилиши ва бу борада илмий-услубий таклифлар ишлаб чиқилиши тадқиқотнинг илмий янгилиги бўлиб ҳисобланади. Тадқиқот ишининг натижалари Дунё-М ОАЖ корхонаси билан далолатнома орқали амалиётга тадбиқ этилган. Диссертация бажарилишида магистрант А.Эшев мустақил илмий тадқиқот изланиш олиб борувчи, муаммоларни таҳлил этувчи мутахассис сифатида шаклланган. Диссертация иши Ўзбекистон Республикаси Олий ва Ўрта махсус таълим вазирлигининг 2012 йил 29 октябрдаги 418 сон буйруғи билан тасдиқланган “Магистратура туғрисидаги Низом” талабларига тўлиқ жавоб беради ва якулланган илмий тадқиқот иши ҳисобланади, шу боисдан ушбу диссертацияни Якуний Давлат Аттестация Комиссиясида ҳимоя қилишга тавсия этаман этаман ва диссертантни магистр академик даражасига лойиқ деб ҳисоблайман.

“Менежмент” кафедраси доценти

и.ф.н. Р.Омонов

МУНДАРИЖА

Кириш.....2

I боб. Ишлаб чиқарувчи корхоналарда бошқарув механизмининг услубий асослари.	7
1.1. Ишлаб чиқарувчи корхоналарда бошқарув усулларининг назарий асослари.....	7
1.2. Ишлаб чиқарувчи корхоналарда бошқарув усулларнинг туркумланиши ва тавсифланиши.....	22
1.3. Бошқарув усуллари самарадорлигини бошқаришдаги зарурати ва ўрни.	43
I боб бўйича хулоса.	50
II боб. Дунё-М ОАЖ корхонасида менежмент самарадорлигини бошқариш ҳолати таҳлили.	51
2.1. Дунё-М корхонасида бошқарув усулларининг тавсифланиши.	51
2.2. Бошқарув механизми самарадорлигини бошқариш таҳлили.	59
II боб бўйича хулоса.....	68
III боб. Дунё-М ОАЖ корхонасида бошқарув самарадорлигини ошириш ва такомиллаштириш йўналишлари.	69
3.1. Ривожланган мамлакатларнинг бошқарув усуллари самарадорлиги..	12
3.2. Бошқарув механизмини институционал ва ташкилий-ҳуқуқий асосларини ривожлантириш.....	69
III боб бўйича хулоса.....	87
Хулоса	88
Фойдаланилган адабиётлар руйхати.....	90
Иловалар.....	95

КИРИШ

Диссертация мавзусини асосланиши ва унинг долзарблиги:

Иқтисодиётни янада эркинлаштириш шароитида халқ хужалигининг муҳим аҳамиятига эга озиқ овқат ва дон-ун маҳсулотларини ишлаб чиқарувчи корхоналар алоҳида ўрин эгаллайди. Иқтисодиётни етакчи кучи бўлган ишлаб чиқариш тармоғида, ҳудудий корхоналарда жаҳон андозаларига мос бошқарув механизмини тадбиқ этиш ва шу орқали ишлаб чиқарилган маҳсулот сифатини ва рақобатдошлигини ошириш, маҳсулот таннархини пасайтириш, бозорда ўз ўрнини эгаллашда муҳим касб аҳамият этади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримовнинг 2013-йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ҳамда 2014-йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузасида қўйидагиларни таъкидладилар.

Мамлакатимиз ялпи ички маҳсулоти 8 фоизга ўсди, саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми 8,8 фоизга, қишлоқ хўжалиги – 6,8 фоизга, чакана савдо айланмаси – 14,8 фоизга ошди. Инфляция даражаси прогноз кўрсаткичидан паст бўлди ва 6,8 фоизни ташкил этди.

Ўтган йил якунларига кўра, ташқи давлат қарзи ялпи ички маҳсулотга нисбатан 17 фоизни, экспорт ҳажмига нисбатан қарийб 60 фоизни ташкил этди.

2013-йилда иқтисодиёт соҳасидаги солиқ юки 21,5 фоиздан 20,5 фоизга, жисмоний шахслар учун даромад солиғининг энг кам ставкаси 9 фоиздан 8 фоизга туширилганига қарамасдан, давлат бюджети ялпи ички маҳсулотга нисбатан 0,3 фоиз профитсит билан бажарилди.

“Юртимизда қабул қилинган 2011-2015-йилларда саноатни устувор даражада ривожлантириш дастури ва ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, техник ва технологик янгилашга доир тармоқ дастурларининг изчил амалга оширилиши натижасида саноат таркибида юқори қўшимча қийматга эга бўлган, рақобатдош маҳсулотлар тайёрлаётган қайта ишлаш

тармоқларининг ўрни тобора ортиб бормоқда. Бугунги кунда мамлакатимизда ишлаб чиқарилаётган саноат маҳсулотларининг 78 фоиздан ортиғи айнан ана шу тармоқлар ҳиссасига тўғри келмоқда¹.

Ўзбекистонда ижтимоий-иқтисодий тараққиётида кўлга киритилаётган юксак натижалар, энг аввало иқтисодиётимизнинг янгича мазмун ва моҳият касб этиб боришида мустақил тараққиёт йўлининг тўғри танлангани, амалга оширилаётган иқтисодий сиёсат стратегиясининг ҳар томонлама пухта асосланган ҳамда халқимизнинг фидокорона меҳнати энг муҳим ва асосий омил бўлиб хизмат қилмоқда.

Мамлакатимизнинг ялпи ички маҳсулотида ишлаб чиқарувчи ҳудудий корхоналар салмоғи юқори бўлганлиги ва иқтисодиётда таркибий ўзгаришлар юз бераётганлиги сабабли бошқарув механизм самарадорлигини ошириш тақозо этади.

Шу сабабдан озиқ-овқат ва дон-ун маҳсулотларини ишлаб чиқарувчи корхоналарда молиявий-иқтисодий бошқарув механизмининг замонавий усуллари туғрисидаги назарий қарашларни ўрганиб чиқилиши, ривожланган мамлакатларнинг илғор тажрибаларини миллий шароитни ҳисобга олган ҳолда тадбиқ этиш, бу масаладаги жорий ҳолатни таҳлил этиш билан самарадорликни ошириш юзасидан тадқиқот ишларини бажариш танланган мавзунинг долзарблигини белгилайди.

Тадқиқот объекти ва предметининг белгиланиши: Тадқиқотнинг объекти сифатида республикамызда фаолият кўрсатаётган корхоналар танланган, хусусан мавзуни ёритишда “Қарши ёғ экстракция” ОХЖ корхонасининг 2011-2013 хўжалик йилларидаги фаолияти натижаларидан фойдаланилган. Тадқиқотнинг предмети бўлиб иқтисодиётни модернизациялаш шароитида стратегик корхоналарида молиявий-иқтисодий бошқарув механизмининг самарадорлигини оширишда вужудга келувчи иқтисодий муносабатлар ҳисобланади.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримовнинг 2013-йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ҳамда 2014-йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси

Тадқиқот мақсади ва вазифалари: Ишнинг асосий мақсади ҳудудий дон-ун маҳсулотларни қайта ишловчи корхоналарида бошқарув механизмларни ўрганиш ва унинг самарадорлигини ошириш бўйича илмий услубий тавсиялар ишлаб чиқиш

Ушбу мақсадни амалга ошириш учун илмий ишда қуйидаги **асосий вазифаларни** бажариш белгилаб олинди:

- дон-ун маҳсулотларни қайта ишловчи корхоналарида бошқарув механизмини назарий жихатлари, мазмуни ва моҳиятини ўрганиш;
- дон-ун маҳсулотларни қайта ишловчи корхоналарида бошқарув механизми усулларида фойдаланиш заруратини аниқлаш;
- дон-ун маҳсулотларни қайта ишловчи корхоналарида бошқарув самарадорлигини таъминловчи механизмларни туркумлаш;
- бошқарувда илмий асосда инновацион моделларни тадбиқ этиш.

Тадқиқотнинг асосий масалалари ва фаразлари: Тақдим этиладиган диссертация ишининг масалалари ва фаразлари дон ун маҳсулотларини қайта ишловчи корхоналар фаолиятида бошқарув механизмини жорий этиш заруратини асослаб бериш ҳамда ушбу йўналишни самарадорлигини ошириш билан боғлиқ таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилганлиги билан белгиланади

Мавзу бўйича қисқача адабиётлар таҳлили: Бошқарувнинг турли усуллари самарадорлигининг назарий ва амалий асосларини юртимиз олимларидан М.Шарифхўжаев, Ё.Абдуллаев, Ш.Н.Зайнутдинов ва бошқалар ўзларининг илмий ишларида, чоп этилган мақола ва тезисларида ушбу йўналишдаги муаммоларни ўрганиб чиқилган.

Чет эл олимларидан Алберт М., П.Друкер, Франклин Х., Е. Стояновалар бошқарув самарадорлигининг турли асосларини ўз илмий ишларида ёритиб беришган.

Тадқиқот ишида ҳудудимизнинг стратегик корхоналаридан бўлмиш дон-ун маҳсулотларни қайта ишловчи корхоналари бошқарув усуллари самарадорлиги муаммоларига қаратилган.

Тадқиқотда қўлланилган услубларнинг қисқача тавсифи:

Тадқиқот ўтказиш даврида қиёсий таҳлил, иқтисодий таҳлил, статистик гуруҳлаш, молиявий коэффициентлар, тизимли ёндашув ва илмий абстракциялаш усулларидадан фойдаланилган.

Тадқиқот натижаларининг назарий ва амалий аҳамияти:

Тадқиқотдаги баъзи бир илмий хулоса ва қоидалардан олий ва ўрта махсус ўқув юртларида кўплаб иқтисодий фанлар, жумладан «Молиявий менежмент», «Стратегик менежмент», «Менежмент асослари» каби фанларда бир қатор мавзуларни ўқитиш, амалий машғулотлар олиб боришда фойдаланиш мумкин.

Амалиётда қўлланилиши ундаги муаммолар Дунё-М ОАЖ корхонаси мисолида ва ушбу тармоқнинг бошқа корхоналарида бошқарув механизмининг самарадорлиги таҳлил қилиниб, муаммолар ечими бўйича тавсиялар ишлаб чиқилган.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги: Тадқиқот ишининг илмий янгилиги бўлиб қуйидагилар ҳисобланади:

- иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида дон маҳсулотларини қайта ишловчи корхоналарида бошқарув усулларини тавсифланиши ва туркумланиши;
- Дунё-М ОАЖ корхонасида бошқарув усуллар самарадорлигини услубий жиҳатлари аниқланиши;
- Дунё-М ОАЖ корхонаси бошқарув механизми самарадорлигини ошириш бўйича илмий амалий таклифлар ишлаб чиқилиши.

Диссертация таркибининг қисқача тавсифлари: Диссертациянинг таркибий тузилиши қуйидагича: кириш, асосий қисмида 3 та боб, хулоса ва таклифлар, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ва иловалар келтирилган.

Кириш қисмида мавзунинг долзарблиги, диссертациянинг мақсади ва вазифалари, объекти, предмети, назарий ва услубий асослари, илмий ва амалий аҳамияти, илмий янгиликлари ўз аксини топган.

Асосий қисмнинг биринчи бобида дон-ун махсулотларни қайта ишловчи корхоналарида бошқарув механизмнинг зарурати ва ўрни, мазмуни ва моҳияти, иқтисодий бошқарув тушунчаси, тамойиллари ва асослари келтирилган.

Иккинчи бобида “Дунё-М” ОАЖ корхонасида иқтисодий ва ижтимоий самарадорлиги кўрсаткичлари таҳлили, корхонанинг умумий тавсифи ва ташкилий тузилиши, корхонанинг молиявий кўрсаткичларининг таҳлили келтирилган.

Учинчи бобда дон-ун махсулотларни қайта ишловчи корхоналарида бошқарув механизмнинг самарадорлигини ошириш йўналишлари ўз аксини топган.

Хулоса қисмида диссертация бўйича олиб борилган тадқиқотлар натижасидан олинган хулосалар ва таклифлар берилган.

I боб. Ишлаб чиқарувчи корхоналарда бошқарув механизмнинг услубий асослари

1.1. Ишлаб чиқарувчи корхоналарда бошқарув усуллари

назарий асослари

Неоклассик йўналишнинг қарашлари хужалик фаолияти асосида хужалик юритувчи субъектнинг кам харажат қилган ҳолда энг юқори самара олишга интилишидан келиб чиқади. Бу йўналиш номоёндалари - Э.Бембаверк, У. Джевандс, М. Валрас, В. Парето, Дж. Кларк, А. Маршал - чегаравий иқтисодий катталиклар тахлилини кушимча истеъмол ва ишлаб чиқариш (чегаравий истеъмол ва чегаравий ишлаб чиқариш)дан олинувчи дефференциал самара каби назарда тутувчи макроиқтисодий методни қўллашни таклиф қиладилар.

Тадбиркорларнинг ўзлари ҳам капитал қуйилмалар самарадорлигини ҳисобловчи ҳар хил аниқ усуллари ишлаб чиқишга мажбур. Бунда ҳал қилувчи мезон бўлиб максимал даромад олиш ҳисобланади. Ҳозирги вақтда олинаётган даромадлар билан бир қаторда кутилаётган даромад купроқ мазмунга эга бўлиб бормоқда. Бозордан рақобатчиларни сиқиб чиқариш имкониятлари баҳоланади, ишлаб чиқариш ва кейинги инвестицияларни ривожланиб бориши орқали таъминланувчининг «иккиламчи самара»дан келаси фойдаси ҳисобланади, яъни фойда алоҳида олинган фирма чегарасидан чиқиб кетади.

Ҳозирги давр харажати ва даромади келажакдаги даромадлар ва харажатларга тенг эмас, бундан уларни таққослаш зарурияти келиб чиқади.

Ташкилот менежменти самарадорлиги муаммоси тадқиқоти бутун инсоният тарихи давомида қуйидаги омиллар билан асосланган:

1. Иқтисодий ресурсларнинг чегараланганлиги ва уларни нораціонал тақсимланганлиги.

2. Хужалик юритувчи субъектларнинг ташкилий ривожланиш ва энг кам харажат қилган ҳолда оптимал самарага эришишга интилиш, шу йусинда оптимал Ташкилий структура, хатти ҳаракат ва мотивация саволлари биринчи қаторга чиқади.

3. Ташқи омилларнинг негатив таъсирини йўқотиш ёки ташқи мухитнинг янги шароитига мослаштириш.

Шунинг учун самарага эришиш хужалик фаолиятининг ҳамма субъектларига хос. Ташкилот катталиги ва даромадлилиги ҳар доим ҳам ижобий натижага эришиш мезони каби қаралмаслиги мумкин. Иқтисодий ташкилотлар аниқ мақсадларни реализация қилиш учун мавжуд бўлади ва даромад ва рентабеллик муҳим мезон деб қаралади. Демак, ташкилот ўз мақсадларига эришса, унга омад кулиб бокди, деб ҳисобласа бўлади. Қуйида Ташкилот мувоффақиятининг ташкил этувчилари келтирилган:

1. Ташкилотнинг яшаб қолиши (иложи борида кўпроқ фаолият кўрсатиб қолиши) ташкилотнинг биринчи вазифаси ҳисобланади ва кучли бўлиб қолиш, яшаб қолиш учун ташкилот ўз мақсадларини ташқи мухит эҳтиёжларининг ўзгаришига мос равишда ўзгартириши лозим.

2.Ташкилотнинг натижавийлиги ва самарадорлиги. Ўзок муддат давомида мувофакятли бўлиш, яшаб қолиш ва ўз мақсадларига эришиш учун ташкилот ҳам самарали, ҳам натижавий бўлиши керак, яъни П.Друкер терминологияси билан айтганда, натижавийлик «керакли, тўғри буюмлар ишлаб чиқарилиши» (doing right thing) натижасида келиб чиқади.

3. Унумдорлик. Тўғри нарсалар ишлаб чиқариляпти мазмунидаги натижавийлик кандайдир сезилмас, қийин аниқ ланувчандир, айникса агар Ташкилот ички самарали бўлмаса. Аммо самарадорликни одатда улчаш ва миқдордан кўрсатиш мумкин, чунки, масалан, унинг кирувчи (одам материал ресурслар, капитал, ахборот, ғоя) ва чикувчи (товар ва хизматлар, ечимлар ҳар бир ечимнинг киймати) қисмларнинг пуллик баҳосини аниқлаш мумкин. Ташкилотнинг нисбий самарадорлиги унумдорлик деб аталади, бошқача қилиб айтганда, унумдорлик - бу чикимдаги бирликлар миқдорининг қиришдаги бирликлар миқдorigа нисбатан акс эттиради, шу йусинда унумдорлик, балки бозордага барча ресурслар тури ва позицияларидан фойдаланиш натижасида келиб чикувчи комиплекс,

омилли унумдорликни акс эттиради. Шу билан бир қаторда унумдорликнинг асосий ташкил этувчиси бўлиб сифат хисобланади. Унумдорлик шароитида ташкилот яшаб кетиши ва натижага эришишда унинг ҳамма даражасида критик муҳим омил хисобланади.

4. Бошқарув қарорларининг амалий реализацияси, яъни амалга ошиши. Бошқарув қарорлари улар қанчалик назарий асосланган ва тадқиқотлар билан қуроллантирилган бўлмасин шунчалик фикри, ғояларни акс эттиради. Бошқарув мақсади эса - бу реал ишни реал одамлар томонидан бажарилишидир. Самарали қарор деб амалий реализация қилувчи ва натижага эга қарорга айтилади.

Корхона мувоффақиятининг оддий ва ишончли формуласи мавжуд эмас экан, ташкилот мувоффақиятида йўналтирилган ёндашув мавжуд ва унинг 3 та асосий принципи бор:

-Ташкилот ичида, ташкилотлар ўртасида ва унинг ташқи муҳитида нима содир бўлаётганлигини тасаввур қилиш қийин экан, умумий, ҳаммага тўғри келувчи характеристикаларни урнатиш ташкилотнинг бошқаришнинг жуда ҳам мураккаб масаласини қисқартириш, камайтиришга ёрдам беради. Гап бу ерда режалаштириш, ташкил қилиш, мотивация ва назорат шунингдек коммуникация ва бошқарув қарорларини қабул қилиш моделлари концепциясини ишлаб чиқиш ва умумлаштириш ҳақида кетмоқда.

-Вазиятли ёндошув зарурияти. Бошқарув жараёнининг умумлашган концепциясининг унинг фойдалилигини ва тўғри бўлганда ҳам сўзсиз қўллаш учун жуда ноаниқ ички ўзгарувчилар ташкилот характеристикаси хисобланади. Ички муҳит ташкилот мақсадлари, ресурслари, катталиги, меҳнатнинг горизонтал ва вертикал тақсимооти, шунингдек одамларнинг хатти ҳаракати ва мотивациясини ўз ичига олади. Бу ўзгарувчилар маълум даражада назорат қилиниб турилади.

-Интеграцион ёндашиш зарурияти. Компания мақсадига эришишда энг яхши қарор қабул қилиш учун қайси ўзгарувчилар

компания мувоффақиятига энг кучли таъсир ўтказётганини кўрсатиш етарли эмас. Хақиқий қийинчилик шундан иборатки, ҳамма куплаб вазиятли ўзгарувчилар ва Бошқарув жараёнининг ҳамма функциялари ўзаро боғланган.

Бошқарувга қарашлар улар қандай ижтимоий-иқтисодий системада яратилиши ва ишлаб чиқарилишига принципиал боғлиқ бўлган, Аммо бошқарув ғояси ривожини Зта нарса атрофида айланади. Бўлар: вазифалар, инсон, бошқарув фаолияти. Бошқарув хақидаги илм ривожланишининг бошланғич даврида бу нарсаларнинг бирига эътибор бериш характерли эди.

Жараёнли ёндашув. Бу ёндашув менежер функциясини тасвирлашга ҳаракат қилган маъмурий мактаб намоёндалари томонидан таклиф қилинди. Бошқарув жараён қаби қаралади, чунки бошқалар ёрдамида мақсадларга эришиш меҳнати - бу маълум вақтдаги ҳаракат эмас, балки бу ўзаро боғлиқ, ўзилмас ҳаракатлар сериясидир. Хар бир жараёни акс эттирувчи бу ҳаракатлар корхона муваффақияти учун жуда зарур. Хар бир бошқарув функцияси жараёни акс эттиради, чунки у ҳам ўзаро боғлиқ ҳаракатлар сериясидан Ташкил топади.

Жараёнлар Бошқарувида ҳаракатлар серияси қаби эмас, балки Ташкилотга таъсир қилишнинг ягона жараёни деб қаралади. Шу йусинда менежер жараён бўлмиш режалаштириш, ташкил қилиш, мотивация ва назорат қаби функцияларни кетма кет бажариши лозим.

Системали ёндашув. Бу ёндашув ҳамма жараёнларни Янги сифат ва функцияларга эга аниқ бутун система қуринишида акс эттиради. Бошқарувга хар хил мактаблар дастлабки ёндашуви камчилиги шундаки улар ўз эътиборини қандайдир бир муҳим элементида қаратишган, Бошқарув самарадолигини эса куплаб хар хил омилларга боғлиқ, натижавий эканлигига эътибор беришмаган.

Ҳамма системалар муҳим ички структурага эга ва ўзаро боғланган элементлардан иборат. Системалар - бу ўзаро боғланган қисмлардан

иборат кандайдир бир бутунлик, бу қисмлар умумий характеристикага ўз хиссасини кушадилар..

Вазиятли ёндашув. Вазиятли ёки кейсли ёндашув системали ёндашув каби аниқ ҳаракатлар йигиндисига қараганда кўпроқ фикрлаш усулини акс эттиради. Бу методлар Гарвард бизнес мактабида ишлаб чиқилган ва бўлажак менежерларга аниқ вазиятда муаммоларни тезда ҳал қилиш учун такдим этилади.

1.2. Ишлаб чиқарувчи корхоналарда бошқарув усулларнинг туркумланиши ва тавсифланиши

Ташкилот менежменти самарадорлигига ёндошув муаммоларнинг ҳал қилишнинг ҳар хил усулларини кўриб чиқайлик. Р.Майлс самарадорлик муаммосига 5 та йирик ёндашувларни ажратишни таклиф қилди.

Кўп нарсадан хабардор бўлиш бошқарувнинг турли поғоналарида кенг кўламли бошқарув қарорларини қабул қила олишга имкон беради. Менежерлар ташкилотнинг турли қисмларида ахборот манбалари тармоғини ташкил қилишлари керак, бу уларга оператив воқеликдан хабардор бўлиб туришга имкон беради.

Улар ўз вақти ва энергиясини турли ишлар, қарорлар ва муаммолар ўртасида тўғри тақсимлай олишлари керак. Улар қачон жавобгарликни тақсимлаш кераклиги, қайси пайтда эса хусусий муаммоларга аралашиш кераклигини билишлари лозим.

Яхши сиёсатчи ўз фикрлари асосида консенсус топа олиш санъатини эгаллаган бўлиши, уларни ўз обрўси билан илгари суриш учун босим кўрсатмаслиги керак. У диктатор эмас, балки коалициянинг аъзоси ёки раҳбари сифатида иш тутиши лозим.

Ўзгарувчан дунё стратегик менежердан мослашувчанликни талаб қилади. У маневрларга ва вужудга келган вазиятга мослашишга тайёр

туриши керак. Бу эса фирма маълум бир мақсадларсиз иш тутса-да, бироқ уларни ўзгартиришга тайёр туриши кераклигини англатади.

Корхонада стратегик режалаштириш булимнинг роли ва вазифалари ахборотлар туплаш ва уларни ишлаш, стратегияни хар йили қайта қуриб чиқиш тизимини яратиш ва келажакда уни бошқаришдан иборат бўлади. Директорлар кенгаши муҳим стратегик йуналишларни қуриб чиқади ва юқори бошқарув тизими тавсия этган стратегик режаларни расмий жихатдан тасдиқлайди. Мана шу маросим давомида кенгаш охир-оқибатда қабул қилинган стратегия учун жавобгар бўлади.

Директорлар кенгашининг вазифаси - бу барча корхоналар етарли даражада таҳлил қилиб ва қуриб чиқилганлигига ҳамда таклиф этилган стратегик чора-тадбирлар мавжуд вариантлардан энг яхшиси эканлигига ишонч ҳосил қилишдан иборатдир.

Корхонада узоқ муддатли режалаштиришнинг афзалликлари:

1.Ишни ташкил этишни стратегиянинг «биз нима қилиш учун ҳаракат қилаямиз ва нимага эришяймиз?» деган асосий аспектга йуналтирилганлигини таъминлаш;

2.Вужудга келаятган ўзгаришлар, янги имкониятлар ва таҳдид солаётган тенденцияларга менежерларнинг янада аниқ реакция қурсатиш зарурияти;

3.Капитал қуйилмалар ва персонал сонини кенгайтиришнинг муқобил вариантларини баҳолаш, яъни ресурсларни стратегик асосланган ва юқори рентабелли лойиҳаларга оқилона йуналтириш имконияти;

4.Бошқаришнинг барча даражалари раҳбарларини қарорларини бирлаштириш имконияти;

5.Фаол раҳбарликка яхши имкониятлар яратадиган ва ўзгаришларга пассив реакция қурсатиш тенденцияларига қаршилик қиладиган муҳитни яратиш.

1.3. Бошқарув усуллари самарадорлигини бошқаришдаги зарурати ва ўрни.

Бошқарув адабиётларида иқтисодчилар бошқарув усуллари самарадорлигининг қуйидаги аспектларини ажратади:

1. Ички самарадорлик - корхонанинг ички имкониятларидан фойдаланиш ёки ички ресурслар (харажатлар ва капитал)ни бошқариш нуқтаи назаридан самарадорлик.

2. Ташқи самарадорлик - корхонанинг ташқи имкониятидан фойдаланиш нуқтаи назаридан самарадорлик.

3. Умумий самарадорлик - ички ва ташқи самарадорлик композицияси сифатидаги самарадорлик.

Биринчи хусусият корхона фаолиятининг вақт жихати билан боғлиқ. Чунончи, махсулотни сотиш рентабеллигининг коэффициенти ҳисобот даврдаги ишларнинг натижадорлиги билан белгиланади: у ўзок муддатли инвестицияларнинг эҳтимол тугилган ва режалаштирилган самарасини акс эттирмайди. Агар корхона катта инвестициялар талаб қилувчи янги истикболли технологиялар ва махсулот турларига утса рентабеллик кўрсаткичлари вақтинча пасайиши мумкин.

Иккинчи хусусият хавф-хатар муаммоси билан белгиланади, Жуда дадил лойиҳалар гоҳида гоҳат юқори фойда келтириши мумкин.

Учинчи хусусият баҳолаш муаммоси билан боғлиқ. Жумладан, хусусий сармоянинг рентабеллиги кўрсаткичининг сурати ва маҳражи турли харид қилинишидаги пул бирликларида ифодаланган. Кўрсаткич сурати, яъни фойда усиб боради, у асосан утган даврдаги фаолият натижаларини ҳамда товарлар ва хизматлар баҳосининг шаклланган даражасини акс эттиради. Кўрсаткич маҳражи, яъни хусусий сармоянинг бир неча йиллар мобайнида маблағларни акс эттиради. У дафтардаги (ҳисоб) баҳолаш билан ифодаланган бўлиб, жорий баҳодан гоҳат кескин фарқ қилиши мумкин. Бинобарин, хусусий сармоянинг рентабеллиги

коэффициентининг юқори киймати корхонага инвестицияланган сармоянинг юксак самарадорлигига хашиша ҳам тенг кийматда бўлавермайди. Молиявий хусусиятга эга қарорларни қабул қилиш чоғида, бинобарин, бу кўрсаткични назарда тутиш зарур, бироқ корхонанинг бозор нархи (бозор сармоялашуви)ни ҳам эътиборга олмоқ лозим.

Рентабеллик кўрсаткичлари молиявий натижалар ва корхона фаолияти самарадорлигининг нисбий тавсифномалари ҳисобланади, чунки корхона даромадлигини (ялпи ва соф фойдалар буйича) ҳар жихатдан таърифлайди. Рентабеллик кўрсаткичлари - корхона молиявий ҳолатини киёсий таҳлиллаш ва баҳолашнинг мажбурий элементлари ҳисобланувчи корхона фойдаси ва даромадини шакллантириш омили муҳитининг муҳим тавсифномасидир.

Рентабелликнинг асосий кўрсаткичларини қуйидаги гуруҳларга бирлаштириш мумкинки, уларнинг ҳисоб-китоби:

- ◆ Фойда (даромад);
- ◆ Ишлаб чиқариш активлари;
- ◆ Накд пул маблағлари оқими асосида амалга оширилади.

Биринчи гуруҳ фойда (даромад) кўрсаткичлари буйича рентабеллик (даромадлилик) даражаларини ҳисоблаш асосида шакллантирилади: [Сотишдан фойда/сотувлар ҳажми]; [ялпи фойда/сотувлар ҳажми]; [солиққа тортиладиган фойда/сотувлар ҳажми]; [соф фойда/сотувлар ҳажми] Мазкур кўрсаткичлар ўзининг мантикий ўзвийлигида маҳсулотнинг фойдалилиги (даромадлилиги)ни тавсифлайди.

Кўрсаткичларнинг иккинчи гуруҳи бунақланган маблағларнинг: барча ишлаб активлари (жамғармалар еки асосий воситалар); акциядорлик (хусусий) сармояси; инвестицияланган сармоя (хусусий маблағлар + ўзок муддатли мажбуриятлар) миқдор ва хусусият ўзгаришларига боғлиқ ҳолда рентабеллик даражаларини ҳисоблаб чиқиш асосида шакллантирилади. [Соф фойда/ ишлаб чиқариш активлари]; [Соф фойда/ акциядорлик сармояси], [Соф фойда/ инвестицияланган сармоя]

Бу кўрсаткичлар буйича рентабеллик даражаларининг мос тушмаслиги корхона томонидан ўзок муддатли кредитлар ва бошқа заем маблағлари даромадлилигини ошириш учун молиявий омиллардан фойдаланиш даражасини тавсифлайди.

■

Активлар рентабеллигини ошириш хусусида тегишли қарорлар қабул қилиш мумкин.

I боб бўйича хулоса

Хулоса қилиб шуни такидлашимиз мумкинки ижтимоий-иқтисодий муаммоларни ечишдаги энг маъқул усул ўзини таъминлай олиш йўллари қўллашдир. Менежер бозор муносабатларида хўжалик механизмини ижтимоий, иқтисодий ва рағбатлантирувчи омилларини, меҳнат жамоаси тавсифини, куч ва малака воситаларини қўллаш ва такомиллаштиришнинг сир-асрорларини тула узлаштириб олсагина бошқарув фаолиятининг самарадорлиги ва натижаларини таъминлаш муҳити яратилади. Иқтисодий ислохотлар натижасида ҳудуддаги барча ишлаб чиқариш корхоналар технологик жихатдан янгилаётгани ва таркибий ўзгаришлар юз бераётгани ҳозирги кунда ўз исботини топмоқда. Жумладан ҳудудий йирик ишлаб чиқарувчи корхоналар муҳим ўрин эгаллаб ялпи ҳудуд маҳсулотига салмоқли ҳисса қўшиб келишмоқда. Аммо мамлакатнинг барча йирик корхоналари қаторида ҳудудий корхоналари ҳам замон талабларига мос равишда корпоратив бошқарув услубларини тадбиқ этишда ва такомиллаштиришда бир қатор ташкилий-ҳуқуқий ва иқтисодий-молиявий қийинчиликларга дуч келишмоқда. Бу шароитда корхоналардаги мавжуд иқтисодий ва ташкилий ҳолатдан келиб чиқиб бошқарув ҳолатини таҳлил этиш ва услубларини такомиллаштириш йўлида муаммоларни бартараф этиш муҳим аҳамият касб этади.

II боб. Дунё-М ОАЖ корхонасида менежмент самарадорлигини бошқариш ҳолати таҳлили

2.1. Дунё-М корхонасида бошқарув усуллариининг тавсифланиши

Мамлакатимиздаги иқтисодий тармоқлари ва соҳаларини бошқариш борасида уларнинг хусусиятларига мос келадиган хужалик юритиш шакллариини танлаш орқали барча субъектларга иқтисодий эркинлик беришга ёрдамлашадиган, ташаббускорлик, тадбиркорликнинг ривожланишини рағбатлантирадиган ташкилий-ҳуқуқий тузилмалар вужудга келтирилмоқда.

Бошқарув тизимини ислоҳ қилиш жараёни корхона ва тармоқда босқичма-босқич амалга оширилиб борилиши натижасида бошқарув аппарати таркибан бир-бири билан боғланган тенг ҳуқуқли бирикмалар ва булимлардан иборат ташкилий тизимларга айланиб боради.

Маълумки, менежмент назариясида бошқарув бўғинлари ўртасидаги алоқаларнинг турларига кура улар уч гуруҳга:

- Узлари ишлаётган компанияга асосий диққатни қаратадилар;
- Акционерларга тобелар ва узларининг компанияда ишлаш шартномаларини узайтиришдан манфаатдорлар;
- Бевосита компания фаолиятига қизиқувчи кўп сонли гуруҳлар (компания персонали, кредиторлар, харидорлар, мол етказиб берувчилар, ҳуқуқий ва маҳаллий ҳукуматлар ва ҳоказолар билан узаро муносабатдалар ва уларнинг манфаатларини у ёки бу даражада инобатга олишга мажбурдирлар.

Кредиторлар:

- Ўзлари ва компания ўртасидаги келишувда тасдиқланга даражада фойда оладилар, шунинг учун улар энг аввало компания барўарорлиги ва берилган маблағларнинг қайтиб кафолатидан манфаатдорлар. Юқори фойдани таъминловчи қарорларни қўллаб-қувватламайдилар, лекин юқори таваккал билан боғлиқлар;

- Ўз қўйилмаларини кўп сонли компаниялар ўртасида диверсификация қиладилар.

Компания ҳамкорлари (унинг махсулотларини доимий сотиб олувчилар, мол етказиб берувчилар ва хаказолар):

- Компания барқарорлигидан, унинг тўловга қодирлигидан ва фаолиятини маълум бизнес доирасида давом эттиришида манфаатдорлар;

- бевосита менежмент билан ўзаро муносабатда бўладилар.

Компания хизматчилари:

- Энг аввало, компания барқарорлигидан ва улар даромадининг асосий манбаси ҳисобланган иш жойларидан манфаатдорлар

- Бевосита менежмент билан ўзаро муносабатда бўладилар.

Хукуматнинг маҳаллий органлари:

- энг аввало, компания барқарорлигидан, унинг солиқ тўлаш қобилиятидан, иш ўринларини тузишдан, ижтимоий дастурларни айирбошлашдан манфаатдорлар;

- бевосита менежмент билан ўзаро муносабатда бўладилар;

- асосан маҳаллий солиқлар орқали компания фаолиятига таъсир этиш имкониятига эгалар.

Шу сабабли, бошқарув муносабатлар қатнашчилари турлича ўзаро муносабатда бўладилар ва улар манфаатининг фарқланиши муҳим аҳамиятга эга. Шунинг учун корхоналарда бошқарувнинг тўғри тузилган тизими ушбу фарқларнинг корхона фаолияти жараёнига таъсирини камайтириш лозим.

II боб бўйича хулоса

Стратегик корхоналар бошқаруви сифатининг ошишига нафақат инвесторлар ва кредиторлар шунингдек, давлат мувофиқлаштирувчи ва назорат органларининг ҳам талаби ортмоқда. Мувофиқлаштирувчи ва назорат органлари томонидан корхоналарнинг бошқарувига таалукли бошқарув муносабатларини таъминловчи стандартлар ва меёрлар, ихтиёрий принципларни қабул қилишни тавсия этилади.

Стратегик корхоналарнинг молиявий-иқтисодий бошқарув механизм самарадорлигини ошириш ўз навбатида корхонанинг бошқарув сифатига бевосита боғлиқ бўлиб нафақат корхонанинг ички муаммолари ҳамда ҳудудларнинг, жамиятнинг ва тадбиркорларнинг ҳам ривожланишига таъсир этади.

Хулоса қилиб, шуни таъкидлаш лозимки, давлатнинг тузилмавий инвестицион сиёсатда фақатгина бозор механизмига таяниб иш тутиш мумкин эмас. Чунки у иқтисодиётнинг тармоқларига турлича таъсир кўрсатади. Ўзбекистон ҳудудларида инвестициялар, асосан, транспорт, алоқа, ёкилғи ва қувват ишлаб чиқарувчи тармоқлар 2000 йилдан буён инвестицияларни жалб этувчи асосий тармоқлар бўлиб, уларнинг улушлари мутаносиб равишда ўсиб бориш тенденциясига эга бўлмоқда.

Қарши ёғ экстракция ОХЖ корхонасида молиявий-иқтисодий бошқарув механизмнинг самарадорлиги инновацион моделларга асосланган бевосита қўлланиладиган молиявий менежментга боғлиқ.

Иқтисодий бошқарувнинг самарадорлигини оширишда биринчи навбатда корхонанинг актив ва пассивларнинг мутаносиблигини сақлашда, товар моддий ва ишлаб чиқариш захираларини, дебитор ва кредитор қарзларни, таваккалчиликни бошқаришда, бюджетга тўловларни молиявий

интизомга асосланиб ижро этишда намоён бўлиб муҳим аҳамият касб этади.

III боб. Стратегик корхоналарида молиявий-иқтисодий бошқарув самарадорлигини бошқаришнинг йўналишлари

3.1. Ривожланган мамлакатларнинг бошқарув усуллари самарадорлиги.

Бошқарувнинг иқтисодий усуллари самарадорлигининг ривожланган мамлакатлар тажрибаси АҚШ жаҳонда энг катта мамлакатлар қаторига киради. Мамлакат майдони 9,7 млн км² ни ташкил этиб, майдони жihatдан дунёда тўртинчи ўринни эгаллайди. Чунки жаҳон ички маҳсулот ҳажмининг 21 фоизини ташкил этади. Аҳоли жон бошига ҳисоблаганда 30 минг доллардан тўғри келиб, бу жуда катта кўрсаткичдир. Чунки ҳатто бозор иқтисоди ривожланган мамлакатларга қараганда ҳам анча юқоридир.

Ресурслардан фойдаланишнинг юқори самарали даражага эришуви табиий бойликлардан жуда эҳтиёткорлик билан фойдаланиш имконини туғдирмоқда. АҚШ иқтисодиётидаги муҳим хусусиятлардан бири хизмат кўрсатиш соҳасининг устунлигидир. Бу айниқса XX – асрга келиб жуда авж олган. Хизмат соҳасининг ялпи ички маҳсулотдаги қисми 77 фоизга етган. Саноат ва қурилиш – 20 фоиз бўлса, қишлоқ хўжалик маҳсулотлари атиги – 3 фоизга тенг бўлган.

Акционерлик жамиятларининг катта акция пакетларига эгалик қилиш ва миноритар акциядорлар манфааларини ҳимоя қилиш, шунингдек муайян шахслар қўлига акциялар пакети йиғилишини бартараф этиш масалалари бўйича қонунчиликка тегишли нормалар киритиш лозим.

3 боб бўйича хулоса

Ўзбекистон иқтисодиётининг янада эркинлашуви ички ва ташқи бозорларда янгича ёндошишни талаб этмоқда, бу жараён нобарқарорлик билан тавсифланиб корхоналарнинг бошқарув усуллари самарадорлиги, ишлаб чиқариш, махсулот сотиш ва хизмат кўрсатиш соҳаларида юқори суъратда рақобатлашишни белгилаб бермоқда. Корхоналарнинг иқтисодий бошқарув усуллари самарадорлигини ошириш орқали махсулотнинг сифати, нархи ва танловига нисбатан рақобатнинг ўсиб кетиши мутаносиб равишда махсулотларни етказишнинг тезкор амалга ошириши муҳим аҳамият касб этади.

Шунга асосан ушбу диссертацияда корхоналарнинг иқтисодий бошқарув усуллари самарадорлигининг замонавий муаммолари ўрганиб чиқилди ҳамда шу орқали ўзининг ташкилий жиҳатларини ва иқтисодий бошқариш бўйича изланишлар олиб борилди ва маълум натижаларга эришилди.

Олиб борилаётган илмий изланишлар натижасида шуни таъкидлаш мумкинки иқтисодиётни модернизациялаш шароитида ҳудудий корхоналарда бошқарув услублари самарадорлигини оширишнинг иқтисодий жиҳатлари қуйидагиларга бевосита боғлиқ:

- бошқарувнинг миллий инновацион тизимни шакллантириш,
- илмий тадқиқотлар ва ишланмалар тизимига интеграциялашган ва иқтисодиёт эҳтиёжларини қондирувчи элементлар,
- инновацион инфратузилма,
- интеллектуал мулк бозори институтлари тизимларини жонлантирувчи механизмлар ва бошқалар.

Шу билан бир қаторда бошқарувнинг инновацион моделларини тадбиқ этишда илмий изланишлар ва технологияларнинг устувор

йўналишларида мамлакатни илғорлигини таъминловчи мустаҳкам илмий технологик комплекс яратиш ҳам муҳим аҳамият касб этади.

Хулоса

Тадқиқот натижалари шуни кўрсатмоқдаки, акционерлик жамиятлар тузилмаларида бошқарувни такомиллаштиришда қуйидаги йўналишларга асосий эътиборни қаратиш мақсадга мувофиқдир:

- бошқарув таркибини аниқ мақсадга йўналтирилган асосни шакллантириш;
- бошқарув жараёнида тобора кўпроқ бозор тамойилларига таянган ҳолда иш юритиш ва бошқарув аппарати ҳар бир корхона хусусиятларига мувофиқлаштириш;
- бошқарув вазифаларини аниқ белгилаш орқали бошқарувда вужудга келадиган жорий ва стратегия муаммоларнинг энг мақбул ечимини излаб топиш;
- ҳужалик фаолиятининг мақсадларига мувофиқ равишда дастурлар, оператив ва стратегик режалар ишлаб чиқиш;
- бошқарувнинг қуйи ва юқори бўғинлари ўзаро алоқаларини демократлаштиришга эришиш.

Бошқарув тамойилларини тўғри белгилаш ва бошқарув тизимининг самарали амал қилишини таъминлашнинг асосий мақсади бозор иқтисодиётида юз бериши мумкин бўлган ички ва ташқи

номутаносибликлар ва ортиқча ишлаб чиқариш инқирозлари, ҳамда хом ашё ва материалларнинг самарсиз ишлатилишини олдини олишдан, ишлаб чиқаришни бошқаришни бозор талабларига тобора кўпроқ мослаштиришдан иборатдир, деб айтиш мумкин.

Бошқарув тизимини такомиллаштириш йўналишларини белгилаш дастлаб бўлинмалар ва уларнинг таркибий гуруҳларининг бажараётган ишлари кўламини аниқ белгилаб бериш, уларнинг маъсулиятида бўлган ишлар учун ваколатлилик даражаси ва жавобгарлигини тўғри тақсимлашга қаратилиши зарур. Айниқса, корхонада ишлаётган акционерларнинг акционерлик жамиятларида мулк улушини ҳисобга олиш билан бирга уларнинг корхона фаолиятининг умумий натижасига қўшаётган меҳнат ҳиссалариг табақалашган тарзда баҳо бериб бориш катта аҳамиятга эгадир.

Юқорида таъкидланган бошқарув тамойилларини тадбиқ этишда қуйидан ёки юқоридан вужудга келаётган ташаббусларни қўллаб қувватлаш, бу ташаббусларни чуқур ўрганиш орқали қарорлар қабул қилиш ва ҳатто алоҳида моддий маблағлар билан таъминлаш имкониятларини яратиш керак бўлади. Бунда бир томондан таркибий бўлинмаларнинг ўзаро ҳамкорлик қилишлари учун соғлом муҳит яратилиб борилса, иккинчи томондан бўлинмалар ўртасида ҳалол рақобат муҳитини шакллантириш имконият туғилади. Бу эса **Дунё-М** очиқ акционерлик жамиятини ривожланишига ижобий таъсир қилгани ҳолда бошқарув механизмнинг самарали амал қилиш имконини беради.

Олиб борилган илмий тадқиқотлар натижасида **Жунё-М** акционерлик жамиятида бошқарувни ташкил қилиш ва уни такомиллаштириш бўйича қуйидаги асосий хулоса ва таклифлар ишлаб чиқилди:

1. Ўзбекистон Республикасида корхоналарини турли мулк шаклида, яъни акционерлик жамиятлари, жамоа, хусусий ва шу каби хужалик субъектлар шаклида ташкил этишда намоён бўлди.

2. Ўзбекистонда бозор иктисодиётига ўтиш даврининг ҳозирги босқичида акционерлик жамиятларини бошқаришни ташкил этиш ва уни такомиллаштириш ҳозирги куннинг энг долзарб масаласи сифатида тизимли ёндашув асосида кўриб чиқиши тақозо этилмоқда.

3. Изланишлар кўрсатишича, истиқболда акциялар иккиламчи бозори кескин ўсади, шу мақсадда акционерлик жамиятларда:

- давлат улушидаги акциялар қийматини кўриб чиқиш;
- акционерлар ичида кенг қамровли тушунтириш ишларини олиб бориш;
- чет эл компанияларини акционерлик жамиятлар акцияларини сотиб олишга жалб қилиш керак бўлади.

4. Ҳозирги кунда корхона бошқарувининг самараси унинг ташқи ва ички ахборот ресурсларига боғлиқ. Агарда бошқарувчи тизим тўлиқ ва аниқ бўлмаган ёки кечикиб келган ахборотлар асосида бошқарув таъсир ахборотларини шакллантириб икки қисмга узатиб юборса, улар асосида ташкил этилган жараён албатта кутилган натижаларни бермайди ва аксинча тўлиқ аниқ ва ўз вақтида келган ахборотлар корхона фаолиятининг самарасини ошишига олиб келади. Акционерлик жамиятлари ахборот тизимининг вазифаси - корхонанинг барча ресурсларини самарали бошқариш учун керак бўладиган турли типдаги ахборотларни ишлаб чиқишдан иборат.

5. Акционерлик жамиятларини бошқариш жараёнида ва унинг тузмласини кўриб чиқишда миллий хусусиятлар таъсирини ҳисобга олиш ижобий натижа бериши исботланди.

8. Акционерлик жамиятларида бошқаришни иерархик даражасига қараб, ушбу соҳанинг таҳлил ва тадқиқотларида турли хил услубий ёндашишлар зарурлиги исботланди. Шу билан бирга босқичидаги бошқарув ечимлари, улардаги ҳисоб-китоб усули, фаолиятнинг иқтисодий-молиявий таҳлил усули ишлаб чиқилди.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

I. Ўзбекистон Республикаси қонунлари.

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. -Т.:Ўзбекистон,2009.–40 б.
2. Ўзбекистон Республикасининг 2003 йил 11 декабрдаги “Хусусий корхона тўғрисида”ги Қонуни. -Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами.№ 3 - Т.: Адолат, 2004.– 7-9 б.

IV. Асосий адабиётлар.

3. Зайнутдинов Ш.Н. ва бошқалар. Менежмент асослари. Т., Молия, 2002
4. Шарифхўжаев М, Абдуллаев Ё. Менежмент. Т.: Ўқитувчи. 2002
5. Мескон М., Алберт М., Франклин Х. Основи менеджмента. М.: Дело, 2002
6. Финансовый менеджмент: теория и практика: Учебник / Под ред. Стояновой. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Изд-во «Перспектива», 2003. – 656 с.
7. Шодиев Р.Х. “Жаҳон иқтисодиёти”. – Т.: “Ғофур Ғулом”, 2005.- 215 б.
8. Мухаммедрахимов У.Х. “Жаҳон иқтисодиёти” – Т., 2005. - 220 б.
9. Банк В.Р., Банк С.В., Тараскина А.В. Финансовый анализ. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 344 с.
10. Галина Х.И. Финансовый менеджмент: Учебное пособие. / Галина Х.И; Моск. Гос. Ун-т сервиса. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство «дело и Сервис», 2006. - 248с.
11. Ковалев В.В. Введение в финансовый менеджмент. – М.: Финанси и статистика, 2006. – 768 с.

12. Нуриббетов Р. “Ишлаб чиқариш менежмент” Тошкент – 2008
13. Р.М.Нуреев. Экономическая развития: модели становления рыночной экономики. Учебник. /2-е изд., перераб и доп.. – М.: «НОРМА», 2008. – 640 стр.
14. Колесов В.П., Кулаков М.В. Международная экономика: Учебник. - М.: ИНФРА-М, 2008. - 474 с.
15. И.К.Станковская, И.А.Стрелетс. Экономическая теория. Учебник. 3-е изд., испр. – М.: «Эксмо», 2009. – 448 стр.
16. Самуэлсон Пол Э., Нордхаус Вильям Д. Экономика. Учебник. 18-е изд.: Пер с англ. – М.: ООО «И.Д.Вильямс», 2009. – 1360 стр.
17. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика. Учебник. 17-изд. - М.: ИНФРА-М, 2009. – 916 стр.
18. Шодмонов Ш.Ш., Гофуров У.В. Иқтисодиёт назарияси. Дарслик.. – Т.: ИҚТИСОД-МОЛИЯ, 2010. – 728 бет.
19. Хажиев Б, Юсупов Р ва Яхшиева М. ”Иқтисодий тараққиёт назариялари” фани бўйича ўқув услубий таълим технологияси. “Иқтисодий таълимдаги ўқитиш технологияси” сериясидан. Т.: ТДИУ, 2010. - 121 бет.
20. Носова С.С. Экономическая теорий. Элементарный курс. Учебное пособие. М.: КНОРУС, 2010. – 510 стр.
21. Гукасян Г.М. Экономическая теория:ключовие вопросы. Учебное пособие. М.: ИНФРА-М, 2010 – 224 стр.

V. Қўшимча адабиётлар.

22. Международный маркетинг. Назарова Г.Г., Адилова З.Д., Мухамедрахимов У.Х. Т.: МЧЖ “РАМ-С”, 2007 й
23. Ўзбекистоннинг халқаро иқтисодий муносабатлари. Хайдаров Н.Х. Т.:ТГЕУ, 2007 й
24. Круглова Н.Й., Круглов М.И.Стратегический менеджмент. Учебник. М.: РДЛ, 2006

25. Лагоша Б.А. Оптимальное управление в экономике. Учеб.пособ.М.: Финансы и статистика. 2005
26. Бовикин В.Новый менеджмент: Учеб.пособ-М., 2004-100 с
27. Ходиев Б.Й., Қосимова М.С., Самадов А.Н. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик. Т.: ТДИУ, 2010.
28. Қосимова М.С., Юсупов М.А., Эргашходжаева Ш.Ж. Маркетинг. –Т.: ТДИУ -2010.
29. Юсупов М.А., Эргашходжаева Ш.Ж. Тадбиркорлик асослари. – Т.: Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси, 2005.
30. Қосимова М.С., Юсупов М.А., Шодибекова Д., Самадов А.Н. Кичик бизнесни бошқариш– Т.: Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси, 2005.

VI. Даврий нашрлар, статистик тўпламлар ва ҳисоботлар.

31. Промышленность Республики Узбекистан 2010. Статистический сборник. - Т.: Госкомитет РУз по статистике, 2010.– 156 с.

VII. Интернет сайтлари.

32. www.gov.uz–Ўзбекистон Республикаси Давлат ҳокимияти портали.
33. www.пресс-сервис.uz–Ўзбекистон Республикаси Президентининг Матбуот хизмати расмий сайти.
34. www.mfer.uz–Ўзбекистон Республикаси Ташқи иқтисодий алоқалар, инвестиция ва савдо Вазирлигининг расмий сайти.
35. www.омад.уз–Бизнес ривож учун ахборот портали.
36. www.уза.уз–Ўзбекистон миллий ахборот агентлиги расмий сайти.
37. www.ревиз.уз – “Экономическое обозрение” журналининг расмий сайти.
38. www.сэр.уз – Иқтисодий тадқиқотлар Марказининг расмий сайти.